

NEW JUNGIAN
ISRAELI ASSOCIATION

עמותה יונגיאנית
ישראלית חדשה (ע"ר)

דף הבית

רוחות חדשות בהגות המערב והשפעתן על הפסיכותרפיה

ד"ר אילן עמית

סיפור אישי

ב-1958 כאשר שימשתי כמורה לספרות, תנ"ך והיסטוריה בבית ספר תיכון, קראתי את ספרם של פריץ פרלס ומחבר נוסף, שאינני זוכר את שמו, Gestalt Therapy. הספר כלל הרבה תרגילים קטנים, שהיו אמורים לגרום לך להיות נוכח כאן ועכשיו. סטודנטים לפסיכולוגיה ששימשו כשפני ניסיון, דיווחו על תחושותיהם לגבי התרגילים האלה, שגרמו להם לשינוי פנימי. הייתי בן 23, מבוגר במושגים של הימים ההם. הספר נראה לי מעניין ומחדש, אך לא מתאים לתראפיה דווקא. למה לא להשתמש בשיטות כאלה באופן פרופילקטי, בחינוך, כדי שלא יהיה צורך רב כל כך לעסוק בתראפיה? כתבתי מכתב לפרלס עם השאלה הזאת והתעניינתי איפה אוכל ללמוד משהו בכיוון הזה, של חינוך במקום תראפיה. פרלס ענה לי: אם יש לך רעיון – קום ועשה; אל תתייעץ יותר מדי עם אחרים; אין מה ללמוד בכיוון הזה, מלבד אולי מהאנתרופוסופים ומדרכי החינוך שלהם.

בשנים ההן היו הפסיכותראפיה בכלל והפסיכואנליזה בפרט בשיא השפעתן, ונראו כמגלמות ידע מסתורי ומעמיק מאין כמוהו. היתכן שאין מה ללמוד ואין ממי ללמוד, כדברי פרלס? חשתי אכזבה. ידידה בוגרת שסיפרתי לה על כך הציעה לי לפנות לאריך נוימן והבטיחה לדבר אתו ולבקש שייפגש אתי.

ערב הפגישה עם נוימן חלמתי חלום. היום אני זוכר רק שנוימן ביקש לשמוע את החלום עוד לפני ששמע את השאלה שהביאה אותי אליו. הוא לקח תדפיס כף היד שהיה לי והראה אותו ליוליה. אחר כך אמר לי שאינני יכול לחדש דברים, לפני שאלמד את מה שכבר ידוע, ברמה של דוקטורט בפסיכולוגיה. אחרת איש לא ירצה להקשיב לי. מלבד זאת, לדברי יוליה העבודה שאני עושה עכשיו (ההוראה בבית ספר תיכון) חשובה מאד בשבילי ונותנת לי הרבה, וכדאי שאמשיך בה.

משמעות הדבר מבחינתי היתה, לבחור את מסלול לימודי לפי האפשרות להמשיך במקביל את עבודתי כמורה. התוצאה, כפי שענייכם רואות היתה שקיבלתי תואר דוקטור למתמטיקה מהטכניון ולימים נעשיתי בעל ניסיון במחקר אסטרטגי.

אנחנו הרופאים

הנקודה שרצייתי להבליט לגבי הניסיון האישי הזה היא, שלא באתי אל נוימן כאל ידיד בוגר ובעל ניסיון, אלא כאל פסיכולוג יונגיאני בעל שם עולמי, תלמידו החשוב של יונג. ברור היה שזו גם עמדתו שלו כלפי, עמדה סמכותית של בעל ידע בפסיכולוגיה המעמקים, הנתמך בידע ההבחנתי של יוליה. היתה לו אוטוריטה בענייני הנפש, שאני – כמו רבים אחרים – הענקתי לו גם מצדי.

במבט לאחור ובחכמה שלאחר מעשה – הדברים שאמר לי נוימן, בשונה מאלה של פריץ פרלס, היו קונבנציונליים ולא הצדיקו את הילת הידע והסמכות שבה נאמרו והתקבלו. אם בכלל, דווקא בהעזה של פרלס היה משהו שובר מוסכמות, שאילו היה לי העוז לממש אותו – אולי יכולתי למצוא נתיב חדש.

יונג משתמש בכתביו פעמים רבות בביטוי *wir aerzte*, אנחנו הרופאים. כלומר, אנחנו חברים באגודה של מומחים, בעלי מקצוע, היודעים לאבחן מחלות ולטפל בהן. כיום למדנו לפקפק בעמדה הזאת כשמדובר במחלות סומאטיות, לא כל שכן בעניינים שבנפש. אמנם, יונג עצמו אומר בכמה הזדמנויות שהמטפל והמטופל נמצאים על אותו מישור, ולא תיתכן תמורה אצל המטופל, בלי שתחול תמורה מקבילה גם אצל המטפל. זהו המובן של *counter transference*, לפי יונג. יש בכך תובנה גדולה, שאפשר למצוא אותה כבר אצל גדולי הצדיקים בחסידות, המלמדים שכדי להביא תיקון למישהו צריך לרדת למדרגה שלו ולנסות לעלות אתו יחד. אבל אצל הצדיקים, כמו אצל יונג עצמו, אין ספק מי המטופל ומי המטפל, מי זקוק לתיקון ומי מסוגל לחולל אותו. אין כאן סימטריה של ממש, אלא סימטריה לשעה, אסטרטגיה מיוחדת של טיפול.

כבר בזמנו של יונג, ולא כל שכן היום, למדנו להעריך את השאמאניזם ואת השאמאנים. אנחנו מבינים את המעשים ואת הכוחות שלהם כתופעות ממשיות, שאפשר להפיק מהן לקחים ותובנות לעצמנו. אבל כאשר אחד מהם, אפריקאי שהשלים שני דוקטורטים במערב, אומר בראיון עיתונאי שלתרבות המודרנית אין סיכוי, משום שהיא מנותקת מן השורשים, מרוחות האבות, שרק בעזרתן יכולים בני האדם להתקיים בעולם הזה – האם אנו מוכנים להקשיב לו ברצינות? האם איננו מצמידים מיד תו של "פרימיטיביות" לרעיון הזה?

השיח השולט

קליפורד גירץ, אדוארד סעיד, מישל פוקו, ננסי צ'ודורוב, הומי באבא ואחרים הציגו, בהקשרים שונים, את "השיח

השולט" – השיח האנתרופולוגי אצל גירץ, השיח המזרחני אצל אדוארד סעיד, השיח הפסיכיאטרי אצל מישל פוקו, השיח הפרוידיאני אצל ננסי צ'ודורוב, השיח של יושבי הקבע, בעלי הארץ, אצל הומי באבא. המונח "שיח" (discourse) מקבל אצל ההוגים האלה משמעות רחבה הרבה יותר מאשר "דיבור" או "שיחה" גרידא. ה"שיח" כולל מערכת מסועפת של דימויים, תיוגים, הנחות ודעות קדומות לגבי מודרניות ו"פרימיטיביות" מערביות ומזרחיות, פסיכיאטריה ומחלות נפש, הגברי והנשי, יושבי קבע ופליטים. השיח הוא גם אוסף של מוסדות – בתי ספר, אוניברסיטאות, מוזיאונים, תיאטרונים, בתי קולנוע, כלי תקשורת – והפעילות המתנהלת בהם, אשר תומכת בדימויים ובתיוגים הללו ומפנימה אותם. מעבר לכך השיח נשען על הגמוניה כוחנית, צבאית, טכנולוגית, פוליטית וכלכלית המעניקה לו את הגיבוי הדרוש.

החשיפה של השיח השולט ושל מאפייניו התרחשה, החל משנות השבעים של המאה הקודמת, בעת ובעונה אחת מכיוונים רבים. מישל פוקו, ב"היסטוריה של השיגעון", שרטט תמונה של הפסיכיאטריה המשתלטת על אוכלוסייה של אלה שהיא מגדירה כ"חולי נפש", באמצעות שיח פסיכיאטרי, מונחים, תרופות, בתי חולים לחולי נפש, ממסד, חלוקים לבנים, חקיקה, תרופות. כל אלה נועדו, בראש ובראשונה, לפי ניתוחו של פוקו, להבטיח את הכוח הפוליטי החברתי והכלכלי שבידי הפסיכיאטרים, כלפי אוכלוסייה גדלה והולכת של "חולים".

אדוארד סעיד הראה, באופן דומה, איך השיח המזרחני מגדיר את המזרח ואת המזרחיים (שאינם קיימים כלל מחוץ לשיח הזה) כ"חושניים" ו"גופניים" לעומת בני המערב ה"תבוניים". המזרחיים מלוכלכים, נרפים, עצלים, רגשיים, מסורתיים, מעריצים את הכוח, מתרפסים לפני השררה, מושחתים. תרבותם הפוליטית, האומנותית והרוחנית נחותה, בהשוואה לתרבות המערב, וזו עושה להם חסד כשהיא מקנה להם הליכות, נימוסים, ערכי תרבות, אמנות וספרות כשל המערב, יחד עם רפואה מערבית וחינוך מערבי. השיח הזה, קובע אדוארד סעיד, מצוי מתחת לפני השטח גם אצל גדולי החוקרים, שהתעמקו בתרבות האסלאם ונעשו בני סמכא, כביכול, בתרבות הזאת, ומוכנים לדבר בשמה. המזרחנים הללו חייבים לערוך חשבון נפש ולחשוף את הדעות הקדומות שלהם. רק חוקרים מזרחיים ממש, שאינם נגועים בהערצה נסתרת למערב, יוכלו לשנות את פניה של המזרחנות.

הפמיניסטיות משמיעות דעות דומות לגבי השיח הגברי-סקסיסטי, המגדיר את הנשים כ"רגשיות", ו"גופניות", ממוקדות בדובר יותר מאשר בדבריו, מתקשות לחשוב מחשבה מופשטת ואובייקטיבית, תלויות בגברים ורוצות להרשים אותם ולמצוא חן בעיניהם – כבסיס לדימוי העצמי שלהן. השיח הפסיכולוגי הגברי המציא פסיכולוגיה נשית שאיננה קיימת, אלא בתוך השיח הזה וייעד לנשים תפקידים של רעיות, אמהות ועקרות בית.

בעלי התפיסה של "השיח השולט" בתחומים השונים קראו תיגר לא רק על התכנים הספציפיים, שבחלקם הודגמו לעיל, אלא על האונטולוגיה ועל האפיסטמולוגיה של התרבות הדומיננטית – הגברית-מערבית-לבנה. את ההנחות הפילוסופיות של השיח השולט בראייה הביקורתית, אפשר להציג כך:

- ישנה מציאות אובייקטיבית שבתוכה אנחנו חיים;
- אפשר להכיר את המציאות האובייקטיבית על ידי מחקר מדעי, המתבצע על-ידי מומחים בעלי הכשרה מיוחדת;
- המחקר המדעי צריך להיות משוחרר ככל האפשר מהנטיית האישיות ומן הדעות הקדומות של החוקר;
- מחקר מדעי טוב הוא שקוף, בר אימות ומצוי ברשות הרבים;
- שיטות אחרות, לא מדעיות, להכרת המציאות הן נחותות ולא אמינות;
- המתודה המדעית האובייקטיבית תקפה גם במדעי החברה – אנתרופולוגיה, פסיכולוגיה, פסיכיאטריה, סוציולוגיה;
- הספרות והאמנות אינן יכולות להגיע להכרה אובייקטיבית של המציאות; האמת שלהן היא רק סובייקטיבית.

מחקר איכותני

ההתקפות על "השיח השולט" ועל התשתית האונטולוגית והאפיסטמולוגית שלו הניעו רבים בקהילת המחקר האקדמית, ובפרט הצעירים שבהם, לחשבון נפש. אחד הגילויים של חשבון הנפש הזה היתה מגמה חדשה במחקר במדעי החברה שכונתה מחקר איכותני. המחקר האיכותני הוא ניגודו של המחקר המוכר לכולנו – המחקר הכמותני, המבוסס על מדגם סטטיסטי, קבוצת ביקורת, ממצאים בעלי תוקף ומסקנות הניתנות להכללה.

כדוגמה של מחקר כמותני אפשר להביא מחקר שנערך בארה"ב בשנות השמונים על אנשים שסבלו מדיכאון. המחקר הקיף אוכלוסייה גדולה במיוחד. כדי להבטיח שהתוצאות לא יושפעו מאישיותם של המטפלים ומיכולותיהם האישיים עברו כולם קורסי הכשרה ממושכים בדיסציפלינות שלהם – גישה פסיכודינאמית, גישה ביהייביריסטית, וגישה קוגניטיבית. שלוש קבוצות של מטופלים דכאוניים טופלו בשיטות האלה. קבוצה רביעית טופלה בתרופה פסיכיאטרית וקבוצה חמישית – בפלצבו. הטיפול נמשך בכל המקרים כשנה. התוצאות – הטיפולים הפסיכולוגיים והפלצבו נתנו תוצאות כמעט זהות, עם יתרון קטן לפלצבו; התרופה הפסיכיאטרית היתה היחידה שנתנה תוצאות טובות יותר משמעותית מיתר השיטות.

כדאי לציין שמדובר במחקר ממושך ויקר, שלא קל לחזור ולבחון את תוצאותיו, משום שלא ימצא לכך כסף. המחקר

הזה אחראי במידה רבה לדעה המקובלת היום בקרב הרופאים, שרק תרופות פסיכיאטריות יכולות לעזור במקרים של דיכאון (ובהכללה – בבעיות נפש בכלל).

המחקר האיכותני יוצא מהנחות מוצא שונות מאלה של המחקר הכמותני. ישנן גירסאות שונות של הנחות המוצא האלה. להלן אביא גירסה שאתייחס אליה גם בהמשך:

- המחקר האיכותני לא נועד להכללה; נקודת המוצא שלו היא שאין מקום להכללות, כאשר מדובר בעייני הנפש;
- החוקר אינו אמור "להתעלם" מהשאלות המעסיקות אותו ומנטיותו האישיות לגביהן, אלא להפך;
- החוקר אינו עולה על הנחקרים או המרואיינים שלו הודות ל"ידע" או ל"מקצועיות" שלו; הוא והמרואיינים נמצאים במישור אחד ומנסים להבין יחד את הסוגייה שעל הפרק;
- המרואיינים חייבים להבין את המחקר ואת משמעותו ולתת הסכמה מפורשת להשתתף בו;
- המחקר מנסה לרדת לעומק הבעיה שעל הפרק בעזרת המרואיינים (ראיונות עומק); התוצאות אמורות להיות תקפות לגבי כל אחד ואחד מן המרואיינים הללו בלבד;
- מראש אין הנחה של אחידות, או קו משותף, בין המרואיינים בשאלה שעל הפרק, אם כי הדבר יכול להיות כך, בדיעבד.

הפילוסופיה ההרמנויטית

אם מחקר איכותני אינו מגיע לתוצאות בעלות תוקף, הניתנות להכללה – לשם מה לעסוק בו? יתר על כן, כיצד אפשר להבטיח שמחקר כזה לא יהיה שרירותי, ותלוי לחלוטין בצירוף המקרי של החוקר והמרואיינים?

כדי להתמודד עם טענות אלה ודומות להן גייס המחקר האיכותני לעזרתו בעל ברית רב עוצמה – הפילוסוף הגרמני האנס גיאורג גאדאמר (1900-2002) והפילוסופיה ההרמנויטית שלו. גאדאמר הוא תלמידו ועוזרו של היידגר, שבילה כמוהו את שנות המשטר הנאצי כפרופסור לפילוסופיה בגרמניה, אלא שבשונה מהיידגר לא דבק בו כתם של שיתוף פעולה עם הנאצים, בשום שלב של עבודתו הפילוסופית. גאדאמר כתב את ספרו הגדול "אמת ומתודה" רק לאחר שיצא לפנסיה, והספר הפך אותו מיד לפילוסוף הגרמני החשוב בדור האחרון ואחד החשובים בכלל. זאת למרות ששמו נודע רק במידה מצומצמת בעולם האנגלו-אמריקאי.

המושג הרמנויטיקה משמעו פרשנות – פרשנות של כתיב הקודש, פרשנות חוקתית ומשפטית, פרשנות כתהליך היסוד של מדעי החברה והרוח, בשונה מהגילוי וההתגלית של מדעי הטבע. הפרשנות מתייחסת לטקסטים, לדברים הנאמרים או נרמזים באמצעות הלשון, לסמלים, לחלומות, ליצירות אומנות, למעשיהם של בני אדם ואף לעצם ההוויה, הקיום בתוך העולם. האם ישנה שיטה, מתודה, היכולה להבטיח, ברמה גבוהה של ודאות, את הפרשנות הנכונה? ראשוני הפילוסופים של ההרמנויטיקה, שליירמאכר ודילתאי, סברו שהתשובה היא חיובית, ויש להם תומכים וממשיכים עד היום. לא ננסה לפרט כאן את המתודות של ההוגים הללו, אלא נציין שגאדאמר שולל את גישתם מכל וכל. בראייתו, הפרשנות מכוונת אל האמת, ואי אפשר להגיע אל האמת באמצעות טכניקה, באמצעות שיטה כזאת או אחרת.

מהי אם כן האמת וכיצד אפשר להגיע אליה? במדעי הטבע אמת היא תיאור נכון של המציאות – של פרח מסוג מסוים, של פני הירח או של התהליך הגורם לעוצמת האנרגיה השופעת מן השמש. במדעי החברה והרוח המצב שונה. האמת של ציור הכסא הריק של ואן גוך איננה בכך שהכסא שבציור הוא ייצוג נכון של הכסא שהיה שם, או שיכול היה להיות שם, במציאות. האמת איננה תלויה גם בחשיפת הכוונה המקורית – המודעת או אף הלא מודעת – שהיתה לוואן גוך כאשר צייר את הציור הזה. האמת המשתקפת בציור איננה תלויה במציאות "האובייקטיבית" שמחוץ לציור, או במציאות הסובייקטיבית בנפשו של ואן גוך, כאשר צייר את הציור. האמת היא בציור עצמו, אבל היא איננה מונחת על פני השטח של הציור, גלויה וברורה לכל. ככל יצירת אמנות גדולה יש לה עומק בלתי נדלה. אנחנו מרגישים בכך מעבר למובן המיידי שאנחנו נותנים לציור.

האמת, אומר גאדאמר, מתבררת בתהליך דיאלוגי. הדיאלוג המקורי הוא בין האמן והיצירה, והוא הולך ונמשך בין היצירה לבין הצופה. לתהליך הדיאלוגי הזה יש ביטוי בלשון, למשל, בספרים על תולדות האומנות המדברים על היצירה של ואן גוך ומפרשים אותה. הדיונים האלה מעמיקים ומעשירים את ההבנה של הקורא ושל הצופה בתמונה, אבל התמונה נשארת תמיד פתוחה להבנה ולהעמקה נוספת. היא פתוחה, כביכול כלפי העתיד, גם אם הושלמה בעבר ושוב אין נוגעים בה. יכולות להיות הבנות שונות ומשמעויות שונות, שכולן מתייחסות לאותה תמונה והופכות לחלק בלתי נפרד ממנה.

ההתרשמות מיצירות אומנות מצריכה מטען תרבותי מוקדם, חינוך, שבלעדיו לא תאמר היצירה מאומה, כמו לשון שאיננו יודעים לדבר בה. לכן תהיה זו טעות לדרוש מהצופה לגשת לתמונה "ללא דעות קדומות", או "ללא הנחות מקדמיות". כמובן, הדעות הקדומות וההנחות המקדמיות מגבילות אותנו ומתעלות אותנו לכיוונים מסוימים. אבל, אומר גאדאמר, אנחנו יכולים להבחין במגבלות ובתיעולים הללו. ההבחנה בקיומו של גבול היא הצעד הראשון בדרך לחציית הגבול הזה. מתוך דו שיח עם התמונה, עם הטקסט, או עם בן שיח אחר אנחנו יכולים לחרוג מהאופקים

המוכתבים על-ידי הדעות הקדומות וההנחות המקדמיות שלנו. כאשר נעשה זאת נוכל להגיע להבנה חדשה, שפירושה מיזוג חדש בין האופק הקודם שלנו לבין האופק של הטקסט או של בן השיח. מיזוג האופקים מביא להבנה חדשה, לא רק של היצירה או של בן השיח, אלא בראש ובראשונה של עצמנו. שוב איננו אותם בני אדם שהיינו לפני ההבנה החדשה.

דה-קונסטרוקציה

נגענו רק באפס קציה של הפילוסופיה של גאדאמר. נוסף ונציין שגאדאמר היה פילוסוף סוקראטי, שהיה מוכן להשתתף בוויכוחים עם פילוסופים אחרים בתקווה להגיע לתובנות חדשות. שני הוויכוחים הידועים שלו היו עם שאול קברמאס, מראשי "אסכולת פרנקפורט" שבו לא נעסוק כאן; ועם ז'ק דרידה, שהוא יהיה בן השיח האחרון בשיחה הנוכחית. דרידה התפרסם בסגנונו המיוחד, הפילוסופי פיוטי, ובחשיבתו המדגישה את הצד הפרדוקסלי שבדברים. ידוע המעמד המרכזי של סיפור "המכתב הגנוב" מאת אדגר אלן פו בפילוסופיה של לאקאן. בסיום הדיון על הסיפור הזה אומר לאקאן את המשפט: "המכתב מגיע תמיד לתעודתו". כלומר, גם אם נשלח לכתובת לא נכונה, הרי זו הכוונה האמיתית, הלא מודעת, של השולח (כמו פליטות הפה בניתוח של פרויד), ולכן המכתב מגיע תמיד לתעודתו. דרידה דן באמירה הזאת של לאקאן ומעיר, שברור כי מכתב יכול גם שלא להגיע לתעודתו. דרידה מוסיף ואומר, שהמצוקה הנובעת מכך שהמכתב יכול שלא להגיע לתעודתו גורמת לכך שהמכתב בעצם אינו מגיע אף פעם לתעודתו. בלי לנסות ולפרש את האמירה הזאת של דרידה, אפשר להתרשם מהסגנון הפרדוקסלי והאניגמאטי שלו.

אבל התרומה העיקרית של דרידה היא תהליך הדקונסטרוקציה שלו. כדי להבין את התהליך הזה עלינו לחזור ל"שיח השולט". גם דרידה, כמו פוקו, אדוארד סעיד או ננסי צ'ודורוב מבקר את השיח שולט, אבל הוא עושה זאת בדרך שונה מזו של ההוגים הללו. כל שיח שולט, אומר דרידה, יש לו מרכז. כשהשיח השולט היה דתי – אלוהים היה המרכז. אחר-כך תפס השיח ההומניסטי את מקומו של השיח הדתי כשיח שולט – ששם את האדם במרכז. השיח הפטרנליסטי-גברי שם את האב במרכז והשיח המזרחני, כפי שהוא נתפס על ידי אדוארד סעיד, שם את התרבות המערבית במרכז.

התפקיד של המרכז בשיח הוא לייצב אותו, להקנות לו "צורה" (דרידה משתמש במונח presence, אך להבנתי אינו מתכוון לנוכחות אלא להצגה, ייצוג, צורה). המרכז מעניק לכל יתר חלקי השיח מעמד ברור, בדרך כלל בצורה של ניגוד קוטבי: צדיק מול רשע, חסד מול דין, גבר מול אשה, מערבי מול מזרחי. אבל, אומר דרידה, הקביעות הזאת, הניגודים הקוטביים שעליהם היא נשענת, היא מדומה. אפשר תמיד לערער את הקוטביות, להראות שלניגודים יש צד משותף, לרופף את האחיזה של המרכז בחלקים האחרים ולהראות שהשיח השולט חסר תוקף ואיננו שולט.

אחת הדוגמאות של דרידה לקוחה מעבודתו של האנתרופולוג הצרפתי קלוד לוי-שטראוס. לוי שטראוס הוא סטרוקטורליסט. הוא איננו מתעניין בתוכן הספציפי של סמלים, מנהגים, טכסים, כללי התנהגות וכו', אלא במבנה וביחסים ביניהם. על פי שיטתו של לוי שטראוס כל התרבויות מורכבות ממספר לא גדול של אותן אבני בנין, שכל תרבות עורכת אותן במבנים שונים, האופייניים לה. אחד המושגים הבסיסיים בתפיסתו של לוי שטראוס היה הניגוד שבין "טבע" ל"תרבות". בכל חברה ישנם מאפיינים הנובעים מן הטבע של אנשיה ומן הטבע שבו היא חיה. מאפיינים אחרים שייכים למסורת התרבותית שהתפתחה באותה חברה. הצורך במזון ושיטות השגת המזון, המין וההולדה – אלה שייכים לטבע. צורות הלבוש, הקישוט, הטקסים החברתיים – אלה שייכים לתרבות. מה ששייך לטבע הוא אוניברסלי, משותף לכל החברות. מה ששייך לתרבות הוא פרטיקולרי, משתנה מחברה לחברה.

והנה, אומר דרידה, לוי שטראוס עצמו גילה דבר מה שערער את הניגוד הבסיסי שבין טבע לתרבות ושמט, לפי דרידה, את הקרקע מתחת לתפיסתו הסטרוקטורליסטית. דבר זה היה האיסור על גילוי עריות. איסור זה הוא אוניברסלי, מצוי בכל החברות, אך הוא נוגע להסדרי נישואים, שהם פרטיקולריים ותלויי תרבות. האיסור על גילוי עריות, במובן של איסור נישואי קרובים מדרגה ראשונה או שנייה – מפרק את הניגוד הקוטבי של טבע לתרבות וגורם לכל המבנה של לוי שטראוס "לנוע" ולאבד את יציבותו.

מה קורה כאשר שיח שולט מאבד את יציבותו? האם צריך להחליף אותו בשיח אחר? דרידה עונה על כך בשלילה. כל שיח שולט איננו יכול להימלט מן הערעור ולכן אין טעם להחליף אותו באחר. אפשר להמשיך לחיות עם השיח, בתנאי שלא מתייחסים אליו ברצינות, כי יודעים שהוא מעורער ביסודו. יש רואים בעמדה הזאת של דרידה משחק, או אף הזמנה לניהיליזם. אני רואה בה פתח לחווייה עמוקה: המושגים, השיטות והשפה עצמה אינם מסוגלים להכיל את האמת. אנחנו חייבים להשתמש בהם ומתוך כך אנחנו שוכחים את המגבלה היסודית, את השקר, שבכל המושגים, השיטות ובלשון עצמה. דרידה גרם להתמוטטות השיח שנראה לנו יציב ובר קיימא. באותו רגע של התמוטטות אנחנו זוכים לרגע של מבט אל מה שמעבר, אל המוחלט, האינסופי. איננו יכולים להישאר בלי שיח, והקרע שאיפשר את ההסתכלות שב ונסגר. אבל אנחנו יכולים לשוב ולהתחבר בכל עת אל חוויית המגבלה שלנו, כפי שאומר גאדאמר.

סיכום

אנחנו חיים בעידן של דמדומים. האידיאולוגיות, השיח השולט, המורים הגדולים – קרסו ונעלמו. אנחנו מנסים למצוא ביטחון ויציבות במסגרות המקצועיות שבתוכן אנחנו פועלים, אבל נתקלים גם שם בערעורים תיאורטיים ופרקטיים. האם עלינו לדבוק במסורת שבה התחנכנו, או שעלינו להיפתח לכיוונים חדשים, שאפשר ואינם אלא אופנה חולפת? המגמות העכשוויות, שתוארו תיאור ראשוני בלבד, מחזירות אותנו לנקודת המוצא, לתחילת דרכנו כמטפלים. הן

אומרות לנו לא להאמין לדימוי הנשקף אלינו מתוך ההשלכה שמשליכים המטופלים עלינו. הן קוראות לנו לחזור ולשנן שהכוח הטיפולי, היכולת לחולל שינוי, אינם בידנו וגם לא בידיו של המטופל. שנינו יוצאים יחד למסע שאולי יוביל אותנו להבנה טובה יותר של עצמנו. הבנה שלא היתה לנו קודם לכן ושאיננה סגורה ומסוגרת בתוך תורה פסיכולוגית או ניסיון טיפולי קודם, יהיה אשר יהיה.

איננו יוצאים למסע בידיים ריקות, אבל אנחנו מודעים למטען שאנחנו לוקחים אתנו ולמגבלותיו. אם נסיים את המסע כמו שהתחלנו אותו – אותם אנשים עם אותו מטען – נדע שטרם זכינו לחסד. התקווה היא, שמתוך הכרת המגבלות נגיע לחציית הגבולות, לערעור המוסכמות, ולאותו רגע של חסד שבין מוסכמות ישנות לחדשות.